

GIÁO DỤC KỸ NĂNG SỐNG CHO HỌC SINH THÔNG QUA HOẠT ĐỘNG TRẢI NGHIỆM Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC CƠ SỞ

NGUYỄN THỊ THU HÀ*

Ngày nhận bài: 10/09/2017; ngày sửa chữa: 13/09/2017; ngày duyệt đăng: 16/09/2017.

Abstract: Life skill education for secondary students is one among important factors to bring them all round education at school. The standard out-put of ours for secondary graduates requires not only basic scientific knowledge but also various skills, especially those life skills to help students with competence living beautifully in the society. To reach the goal, we have to make use of the strength from all the activities held by the school. Joining these skill activities, students have opportunities to practice, to know and to perceive them, step by step skills are formed and improved and thus attitudes are firmly developed.

Keywords: Education, life skill education, experiential activities.

1. Sự cần thiết của việc giáo dục kỹ năng sống (KNS) ở trường trung học cơ sở (THCS)

1.1. Với người học. Khi chuyển sang cấp THCS, học sinh (HS) bắt đầu bước vào môi trường mới có sự khác biệt lớn so với cấp tiểu học, vì thế không thể tránh khỏi sự ngỡ ngàng, lúng túng, và lo ngại. Môi trường mới bắt đầu với những yêu cầu về học tập, giao tiếp và các hoạt động giáo dục đa dạng trong và ngoài nhà trường. Những điều đó đòi hỏi HS phải có khả năng tự sắp xếp việc học tập, đối mặt và giải quyết với nhiều tác động từ các mối quan hệ bên ngoài xã hội, trong đó có những tác động tích cực và những tác động tiêu cực có rủi ro. Thực tế do chưa có kỹ năng và hạn chế trong nhận thức xã hội và sự biến động trong quá trình phát triển tâm, sinh lý giai đoạn lứa tuổi này mà nhiều HS THCS đã bị lôi kéo vào các tệ nạn dẫn đến xao nhãng học hành, sa vào các tệ nạn xã hội.

1.2. Từ góc độ giáo dục. KNS của người học được xem là các biểu hiện của chất lượng giáo dục. Giáo dục KNS là thực hiện quan điểm hướng vào người học, giúp người học có năng lực để đáp ứng những thách thức của cuộc sống và nâng cao chất lượng cuộc sống cá nhân trên cơ sở tạo cho người học có cơ hội trải nghiệm các vấn đề liên quan đến cuộc sống xã hội và bản thân.

1.3. Từ góc độ xã hội. Do đặc điểm của sự phát triển xã hội hiện nay nên sự hình thành KNS trở thành một yêu cầu quan trọng đối với cá nhân và là tiêu chí nhân cách của con người hiện đại. Xã hội phát triển tạo ra cho thế hệ trẻ nhiều thời cơ như: cơ hội học tập, cơ hội việc làm, cơ hội hội nhập trong mọi lĩnh vực... nhưng thế hệ trẻ cũng phải đối mặt với nhiều thách thức: tệ nạn xã hội, mặt trái của Internet, ô nhiễm môi trường, bệnh dịch, bạo lực, xung đột quốc gia...

Như vậy, giáo dục KNS cho HS THCS là việc làm đúng đắn, cần thiết trong bối cảnh chung hiện nay. Đối với các trường phổ thông hiện nay có rất nhiều phương thức giáo dục KNS, một trong những phương thức chúng tôi quan tâm đó là thông qua tổ chức các hoạt động trải nghiệm sáng tạo (HĐTNST) bởi tính ưu việt của nó và sự phù hợp giữa HĐTNST với đặc điểm tâm lý lứa tuổi HS THCS.

2. Giáo dục KNS thông qua HĐTNST ở trường THCS

Đối với trường THCS, tổ chức HĐTNST được thực hiện, tăng cường trong cả 2 quá trình là dạy học các môn học và hoạt động giáo dục. Bài viết này chỉ đề cập đến việc tích hợp giáo dục KNS khi tổ chức HĐTNST cho HS THCS với tư cách là hoạt động giáo dục.

2.1. Mục tiêu của giáo dục KNS. Giáo dục KNS cho HS trong xã hội hiện đại là hình thành ở họ hệ thống hành vi lành mạnh và thay đổi những hành vi, những thói quen không phù hợp, trên cơ sở trang bị những kiến thức, thái độ, kỹ năng thích hợp. Điều đó có nghĩa là giúp HS chuyển dịch kiến thức - (cái mà HS biết) và thái độ, giá trị - (cái mà HS có nhu cầu, tin tưởng và mong muốn có được) thành hành động thực tế - (làm gì và làm bằng cách nào). Như vậy, mục tiêu của giáo dục KNS không chỉ dừng lại ở việc trang bị nhận thức bằng cách cung cấp thông tin, tri thức mà còn tập trung vào việc xây dựng hoặc làm thay đổi hành vi theo hướng tích cực. Qua đó, làm thay đổi hành vi, thói quen của HS từ thụ động, tiêu cực chuyển thành những hành vi tích cực, mang tính xây dựng góp phần nâng cao chất lượng sống cho HS. Việc hình thành những KNS cốt lõi sẽ giúp HS hướng tới một

* Trưởng Cao đẳng Sư phạm Bắc Ninh

cuộc sống lành mạnh, có hành vi tích cực để giải quyết các vấn đề của cuộc sống, thúc đẩy sự phát triển bền vững của cá nhân và tập thể.

2.2. Nội dung giáo dục KNS cho HS THCS.

Các KNS cơ bản, cốt lõi cần giáo dục cho HS THCS các kĩ năng như: Tự nhận thức; Xác định mục tiêu; Xác định giá trị; Giao tiếp hiệu quả; Ra quyết định và giải quyết vấn đề; Ứng phó với khó khăn; Vượt qua áp lực; Quản lí thời gian; Tìm kiếm sự hỗ trợ; Làm việc nhóm; Trả lời phỏng vấn; Viết đơn xin việc; Thuyết trình; Sinh tồn...

2.3. Hoạt động trải nghiệm ở trường THCS.

HĐTNST là hoạt động giáo dục mà trong đó dưới sự tổ chức của giáo viên (GV), từng HS trực tiếp được thực hiện các hoạt động thực tiễn trong nhà trường và ngoài xã hội để tăng cường nhận thức, phát triển tình cảm, kĩ năng, hành vi theo chuẩn mực, đồng thời là điều kiện để HS phát huy tiềm năng sáng tạo của bản thân.

Các HĐTNST ở cấp THCS có thể thiết kế theo các chủ đề giáo dục phù hợp với tâm lí lứa tuổi và điều kiện của nhà trường, địa phương. Thời gian tổ chức kéo dài trong cả năm học, nên gắn với những ngày lễ lớn trong năm. Đối với HS cuối cấp, GV chú ý thiết kế những chủ đề có tính chất định hướng nghề nghiệp.

Khi tổ chức cho HS các HĐTNST ở trường THCS sẽ có nhiều thuận lợi, cụ thể như: nội dung hoạt động được lựa chọn là những kiến thức gắn với thực tiễn gắn bó với đời sống, địa phương, cộng đồng, đất nước mang tính tổng hợp nhiều lĩnh vực giáo dục, dễ vận dụng vào thực tế và được thiết kế thành các chủ đề mang tính mở, độc lập. Hình thức thực hiện đa dạng, phong phú, mềm dẻo, linh hoạt, mở về không gian, thời gian, quy mô, đối tượng và số lượng... Từ đó, giúp các em có nhiều cơ hội tham gia và trải nghiệm thực tiễn cuộc sống để hình thành và phát triển KNS.

3. Một số biện pháp giáo dục KNS thông qua HĐTNST cho HS ở trường THCS

3.1. Tích hợp mục tiêu giáo dục KNS với mục tiêu HĐTNST:

- *Ý nghĩa:* Đưa KNS vào nội dung giáo dục trong các nhà trường từ bậc học phổ thông cho đến đại học là một trong những vấn đề được các nhà giáo dục quan tâm trong giai đoạn hiện nay. Tuy nhiên, khi triển khai nội dung này vẫn còn nhiều bất cập như: Thời gian nào để tiến hành? Phương pháp giáo dục thế nào?... Nên việc tích hợp mục tiêu giáo dục KNS và mục tiêu HĐTNST là một giải pháp hữu hiệu để thực hiện nhiệm vụ giáo dục KNS hiện nay. Giáo dục KNS phải được xem như mục tiêu cần đạt được trong quá trình giáo dục ở trường THCS.

- *Nội dung thực hiện:* + Xác định mục tiêu giáo dục KNS: Mục tiêu giáo dục KNS được xác định cho chương trình giáo dục KNS cho lứa tuổi HS THCS với từng KNS cụ thể cần hình thành. Trong đó việc xác định mục tiêu cho từng KNS cụ thể là việc làm quan trọng nhất vì nó là sự cụ thể hoá của mục tiêu giáo dục KNS và là cái để tích hợp vào nội dung hoạt động ngoại khoá ở trường THCS. Việc xác định mục tiêu giáo dục từng KNS giống như việc xác định mục tiêu trong công tác dạy học nói chung, bao gồm tri thức, kĩ năng và thái độ; + Xác định mục tiêu của các HĐTNST: Khi xây dựng nội dung HĐTNST thì theo đó các mục tiêu cũng được xác định rõ ràng trong từng chủ đề của năm học, chủ đề của từng tháng. Do vậy, cần chú ý vào mục tiêu của từng hoạt động trong từng chủ đề để lựa chọn các mục tiêu phù hợp với mục tiêu giáo dục KNS; + Xác định mục tiêu tích hợp: Đây là bước sau cùng của quá trình tích hợp mục tiêu giữa giáo dục KNS và mục tiêu HĐTNST. Mục tiêu này được biểu đạt trong mục tiêu chung của chủ đề hoạt động. Như vậy mục tiêu tích hợp là cơ sở để lựa chọn nội dung hoạt động ở từng chủ đề. Khi thực hiện hoạt động cho phép đạt được đồng thời hai mục tiêu.

- *Điều kiện thực hiện:* GV phải nắm vững kĩ thuật xác định mục tiêu giáo dục; + Nắm vững các chủ đề giáo dục KNS trong chương trình HĐTNST; + Nắm vững bản chất của quan điểm tích hợp trong giáo dục...

3.2. Thiết kế các nội dung giáo dục KNS phù hợp với chủ đề HĐTNST:

- *Ý nghĩa:* Tích hợp nội dung về bản chất chính là thiết kế sự phù hợp giữa nội dung giáo dục KNS và HĐTNST ngoại khoá. Khi tích hợp nội dung cho phép tạo ra nội dung giáo dục mới mang tính tổng hợp, trọn vẹn ở cấp độ cao hơn. Biện pháp này không những vẫn đảm bảo việc thực hiện đầy đủ nội dung giáo dục KNS và HĐTNST mà còn tạo ra sự hấp dẫn cho HS THCS khi tham gia vào các hoạt động này.

- *Nội dung thực hiện:* phân tích chương trình HĐTNST để lựa chọn nội dung giáo dục KNS làm cơ sở cho việc tích hợp. Xác định nội dung giáo dục KNS tương ứng để tích hợp với chủ đề hoạt động; Nội dung giáo dục KNS phục vụ mục tiêu giáo dục KNS, vì thế cần phải có sự phân tích kĩ lưỡng, khoa học để tìm ra các chủ đề HĐTNST phù hợp cho việc tích hợp. Tại các trường THCS có thể tập trung xây dựng chương trình HĐTNST chung cho HS THCS với các chủ đề gắn với từng tháng trong năm học như sau (xem *bảng* trang bên).

- *Thiết kế chủ đề nội dung giáo dục KNS đã lựa chọn:* + Xác định mục tiêu của nội dung giáo dục KNS; + Xác định thông điệp chính lồng ghép vào tên của HĐTNST; + Xác định các tài liệu, phương tiện cần cho hoạt động; + Hướng dẫn tổ chức thực hiện.

Tháng	Chủ đề hoạt động	Gợi ý nội dung và hình thức hoạt động	Nội dung giáo dục KNS trọng tâm
8+9	Chào năm học mới	- Xây dựng phim về trường THCS. - Tập huấn về phương pháp học tập ở trường cao đẳng. - Lao động cải tạo cảnh quan môi trường.	- Xác định mục tiêu - Làm việc nhóm - Xây dựng kế hoạch
10	Văn hoá học đường thân thiện, lành mạnh	- Trải nghiệm giao tiếp trong môi trường sư phạm tại các trường mầm non, tiểu học THCS. - Thi thiết kế thời trang tuổi trẻ học đường. - Hội thi HS THCS sư phạm tài năng duyên dáng. - Hội thi: HS sư phạm với nhiệm vụ phòng chống tệ nạn xã hội.	- Giao tiếp hiệu quả - Thuyết trình - Tìm kiếm sự hỗ trợ - Xác định giá trị - Lập kế hoạch
11	Tri ân thầy cô	- Xuất bản nội san chi đoàn. - Toạ đàm chủ đề "HS với nghề dạy học" - Kỉ niệm ngày 20/11. - Hội thi nghiệp vụ sư phạm - văn nghệ - thể thao.	- Giao tiếp hiệu quả - Thuyết trình - Xác định giá trị - Tự nhận thức
12	Tự hào là HS trường THCS	- Tổ chức câu lạc bộ "học tốt - thi tài" - Hội thi khoa học kĩ thuật sáng tạo. - HS sư phạm vi ngày mai trên bục giảng.	- Xác định mục tiêu - Ra quyết định - Xác định giá trị
1+2	Vững bước tiến lên Đoàn	- Tổ chức: Ngày hội cây xanh. - Thi hùng biện "HS THCS trong thời kì CNH - HĐH". - Theo dòng lịch sử.	- Xác định mục tiêu - Làm việc hợp tác - Thuyết trình
3	Hành động của tuổi trẻ học đường	- Hội thi: HS với văn hoá giao thông. - Diễn đàn: HS với công tác nghiên cứu khoa học. - Xây dựng, bảo vệ, chăm sóc công trình công cộng tại địa phương.	- Ra quyết định - Giao tiếp
4	Mừng ngày hội thống nhất đất nước	- Hội thi chủ đề "30 tháng 4 - như một huyền thoại". - Hoạt động từ thiện: vi nghĩa tình biên giới, hải đảo".	- Giao tiếp hiệu quả - Lập kế hoạch - Ra quyết định - Tự nhận thức
5	Học tập và làm theo tấm gương Bác Hồ	- Hội diễn văn nghệ mừng sinh nhật Bác. - Toạ đàm: Bác Hồ với thanh niên. - Một ngày làm bạn tốt ở trường THCS.	- Ra quyết định - Thuyết trình - Ứng phó với khó khăn
6+7+8	Chiến dịch hè tình nguyện	Tổ chức các hoạt động hè - Đền ơn đáp nghĩa - Trường học xanh - Tiếp sức mùa thi - Tổ chức học kì quân đội - Tập huấn KNS	- Xác định mục tiêu - Giao tiếp hiệu quả - Ra quyết định - Vượt qua áp lực

- Điều kiện để thực hiện biện pháp: + Phải nắm vững chương trình HĐTNST do nhà trường xây dựng cho từng tháng, năm học; Nắm được nội dung của các KNS cơ bản cần giáo dục cho HS THCS; + GV có kĩ năng thiết kế hoạt động giáo dục theo quan điểm dạy học tích cực; + Cơ sở vật chất của nhà trường đáp ứng yêu cầu tối thiểu về các phương tiện phục vụ chủ đề đã được thiết kế.

3.3. Sử dụng linh hoạt các hình thức tổ chức HĐTNST để thực hiện mục tiêu giáo dục KNS đã được tích hợp:

- Ý nghĩa: Biện pháp này nhằm làm phong phú các hình thức thực hiện HĐTNST, tạo sức hấp dẫn cho HS THCS; tăng cường tính hiệu quả của việc tích hợp mục tiêu của giáo dục KNS với mục tiêu của HĐTNST cũng như việc thiết kế các chủ đề giáo dục

KNS tương ứng với chủ đề của HĐTNST. Việc sử dụng linh hoạt các hình thức tổ chức không chỉ phù hợp với các yêu cầu của HĐTNST mà còn đáp ứng được các yêu cầu của giáo dục KNS cho HS THCS.

- Nội dung thực hiện: Đổi mới hình thức hoạt động để thực hiện từng chủ đề HĐTNST: các dạng hoạt động cơ bản trong chương trình trải nghiệm là: hoạt động xã hội; hoạt động học tập; hoạt động văn hoá thể thao; hoạt động vui chơi giải trí; hoạt động định hướng nghề nghiệp... Các dạng hoạt động này có thể tổ chức thành một hoạt động lớn như: hội thi, trải nghiệm thực tế, câu lạc bộ, sáng tạo nghệ thuật... Đa dạng hóa các hình thức tổ chức để thực hiện các dạng hoạt động được xác định trong các HĐTNST.

- Hình thức tổ chức các cuộc thi như: + Thi biểu diễn hát dân ca quan họ, ca khúc cách mạng; + Thi

về tranh cổ động tuyên truyền về bảo vệ môi trường; + Thi sáng tác thơ, truyện ngắn về chủ đề nghề dạy học và người GV; + Thi thiết kế thời trang; + Thi “khéo tay hay làm”...

- Hình thức tổ chức hoạt động cắm trại, tham quan thực tế làng nghề: trong mỗi năm học hoạt động cắm trại nên tổ chức từ 1-2 lần, bởi trong chương trình hội trại, bao gồm nhiều hoạt động được lồng ghép có ý nghĩa thiết thực như: sân chơi âm nhạc; thi các trò chơi dân gian, lửa trại...

Đối với tham quan thực tế, tùy vào điều kiện thực tế của nhà trường, nhưng nên tổ chức cho HS THCS đi tham quan thực tế tại địa phương 1 lần/năm học. Những địa danh tham quan thường là những nơi có làng nghề, có ý nghĩa lịch sử, giá trị văn hoá, thông qua hoạt động tham quan thực tế mà những kiến thức học trên lớp được khắc sâu và mở rộng, đồng thời cũng rèn luyện cho HS THCS những kĩ năng ứng xử trong các tình huống của cuộc sống thực tiễn.

- Hình thức tổ chức câu lạc bộ, sân chơi trí tuệ: GV chủ nhiệm xây dựng kế hoạch hoạt động các câu lạc bộ ngay từ đầu năm học như: Câu lạc bộ Olympic Toán, Vật lí, Tin học, Câu lạc bộ Văn học trẻ, Câu lạc bộ Tiếng Anh, Nghệ thuật, Thể thao...

- *Điều kiện để thực hiện:* + Phải có đầy đủ cơ sở vật chất như sân bãi, nhà đa năng, phòng học chức năng với trang thiết bị công nghệ thông tin hiện đại, đồ dùng thể thao, trang phục biểu diễn văn nghệ...; + Sự phối hợp với tất cả các lực lượng GV trong nhà trường như cán bộ quản lí, GV chủ nhiệm và các GV bộ môn; + Sự hỗ trợ của chính quyền địa phương, các cơ quan liên quan.

3.4. Các biện pháp hỗ trợ:

- *Nâng cao nhận thức và quan điểm về KNS và giáo dục KNS cho HS THCS.* Cần đổi mới cái nhìn toàn diện về quá trình giáo dục nhân cách HS trước yêu cầu của xã hội hiện đại, đảm bảo đáp ứng chuẩn đầu ra cho HS THCS. Biện pháp này hướng đến sự đổi mới về mục tiêu, chương trình, nội dung, phương pháp giáo dục KNS cho HS THCS.

- *Nâng cao năng lực tổ chức các hoạt động giáo dục cho GV và những người cùng tham gia giáo dục KNS.* Với đặc trưng riêng khác với hoạt động dạy học, người thực hiện giáo dục KNS và tổ chức các HĐTNST cần có một số phẩm chất thuộc về năng khiếu. Vì vậy, cần lựa chọn những người có đủ khả năng tối thiểu và ưa thích hoạt động để phụ trách nội dung này. Người thực hiện nhiệm vụ giáo dục KNS cho HS THCS thông qua HĐTNST có thể là cán bộ quản lí, tổng phụ trách Đội, GV chủ nhiệm...

Trong thực tế của nhà trường, việc chọn ra những người có đầy đủ các năng lực trên để đảm nhiệm nhiệm vụ giáo dục KNS còn hạn chế. Nên biện pháp

này đòi hỏi tính lâu dài cần xây dựng đội ngũ chuyên gia. Vì thế cần bồi dưỡng thường xuyên cho đội ngũ GV cốt cán về giáo dục KNS để họ cập nhật thông tin mới và tự phát triển các KNS của cá nhân. Hình thức bồi dưỡng có thể tham dự các khoá học về KNS, các đợt tập huấn do Bộ GD-ĐT, các đơn vị có chuyên môn ngoài nhà trường tổ chức...

- *Phát huy tối đa vai trò của HS THCS.* Tổ chức các hoạt động phù hợp nhu cầu, nguyện vọng và trình độ phát triển của lứa tuổi HS THCS: tạo các hoạt động từ phiên bản của các trò chơi trên truyền hình như: “Rung chuông vàng”, “Đấu trường một trăm”, “Hành trình văn hoá”, “Đừng để tiền rơi”... Giao nhiệm vụ trực tiếp để HS phát huy năng lực như: giao nhiệm vụ thiết kế, trang trí hay công tác chuẩn bị, thậm chí trong từng cuộc thi nên đưa những HS xuất sắc trong lĩnh vực đó tham gia làm huấn luyện viên, ban giám khảo.

Tạo điều kiện cho HS chủ động lựa chọn và xây dựng quy mô hoạt động phù hợp: để phát huy được tính tích cực của HS THCS thì việc tổ chức các hoạt động và lựa chọn nội dung KNS phải tính đến quy mô phù hợp với hoạt động (theo lớp, khối) trên cơ sở đề xuất của chính HS. Khi ấy, HS sẽ đóng vai trò là chủ thể, GV đóng vai trò là cố vấn, định hướng, trên cơ sở đó HS tự thiết kế nội dung, hình thức và có thể điều khiển hoạt động.

4. Kết luận

Giáo dục KNS nói chung và giáo dục các KNS cốt lõi cho HS THCS là việc làm cần thiết nhằm giúp các em thích ứng với cuộc sống không ngừng biến đổi và giúp họ có thể “gặt hái” những thành công trong cuộc sống tương lai. Vì vậy, đòi hỏi các nhà trường THCS không chỉ trang bị những kiến thức khoa học phổ thông nền tảng, mà còn phải trang bị KNS cơ bản để các em có thể nhanh chóng hòa nhập với cuộc sống xã hội. Giáo dục KNS thông qua HĐTNST là thực hiện quan điểm giáo dục tích hợp, đó cũng là quá trình thiết kế tích hợp một cách đồng bộ các thành tố của quá trình giáo dục như một chỉnh thể toàn vẹn. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Nguyễn Thanh Bình (2007). *Giáo dục kĩ năng sống*. NXB Đại học Sư phạm.
- [2] Hà Thế Ngữ - Đặng Vũ Hoạt (1988). *Giáo dục học*. NXB Giáo dục.
- [3] Nguyễn Thị Liên - Nguyễn Thị Hằng - Tưởng Duy Hải - Đào Thị Ngọc Minh (2016). *Tổ chức hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong nhà trường phổ thông*. NXB Giáo dục Việt Nam.
- [4] Nguyễn Thị Oanh (2005). *Kĩ năng sống cho tuổi vị thành niên*. NXB Giáo dục.
- [5] Huỳnh Văn Sơn (2014). *Nhập môn kĩ năng sống*. NXB Giáo dục Việt Nam.